

C.M.S.

*lagat i handskrivet
till Sigurd Curman från Sverige
Landsantikvarier.*

Sigurd Curman och Gamla stan.

av Gösta Selling.

Det var en ren slump, som förde in mig på arbetet med stockholmia Anders Billow hade åtagit sig att arbeta för Samfundet S:t Eriks stockholmsregister i början av 20-talet, då han blev reklamchef hos Norstedt & Söner. Han bad mig överta jobbet, och jag slog till, började på Kungsholmen och fortsatte sen på de andra malmarna. Några år senare drabbades Gustaf Upmark av sjukdom, och jag fick hjälpa Sigurd Wallin att sköta S:t Eriks sekretariat. Det var vid denna tid - alltså framemot slutet av 20-talet -, som jag hörde Sigurd Curman tala om att S:t Erik borde samla sina krafter och koncentrera dem på att göra en verklig insats i Staden mellan broarna. När det vid olika tillfällen blev fråga om anslag till diverse ändamål, höll Curman igen - man skulle inte plöttra bort de resurser som funnos, var hans ofta återkommande refräng. Och han föreslog 1928, att man skulle utreda möjligheterna att skapa en reservfond för att rädda värdefulla hus i Gamla stan.

I början av år 1930 väcktes en livlig debatt i pressen om Gamla stan, om de usla bostadsförhållandena där, om ungarshotellens mångfald och om andra oroväckande tecken på en slumbildning av allvarlig art. Gotthard Johansson lade i Svenska Dagbladet med sedvanlig brio upp problemen för en sanering; det blev diskussion i Konstnärsklubben med Gotthard Johansson som inledare. Det fortsatte med en enquête och med tidningsartiklar. Sen dog det hela bort - tredje man. Men Samfundet S:t Erik tog i all tysthet upp frågan på Curmans initiativ. När jag kom tillbaka från en sejour på Skogholm, kallades jag till ett sammanträde, som hölls i Bellmansrummen på Den gyldene Freden med en del intresserade, sammantrummade av S:t Eriks sekreterare. Där voro Sigurd Curman och Martin Olsson, sekreteraren Sigurd Wallin och skattmästaren Gunnar Palme. Gotthard Johansson satt tillsammans med arkitekten Albin S:son Stark, vars fryntliga anlete jag här skådade för första gången. Bland de närvarande minns jag också Inteckningsbankens soignerade chef Gustaf Lagercrantz och fastighetsborgarrådet Harry Sandberg. Man enade sig ganska snart om att en grundlig utredning av förhållandena i Gamla stan vore nödvändig, en undersökning, som borde ta hänsyn till ekonomiska, sociala, stadsplanetekniska och kulturhistoriska synpunkter. S:t Erik åtog sig att finansiera undersökningen, som skulle läggas till grund för ett väl genomarbetat saneringsförslag för några kvarter i centrum. Jag erinrar mig, att det intresse, som bankdirektör Lagercrantz visade för saken, glädde mig särskilt, medan jag med en viss misstro hörde

på borgarrådet Sandbergs frejdiga deklARATION: "Kan herrarna bara komma med ett bra förslag, så nog skall Stockholms stad hjälpa till." Stockholms stad och dess fastighetsborgarråd voro knappast kända för sina stora kulturhistoriska intressen - snarare för motsatsen. Men framtiden skulle visa, att det bakom Harry Sandbergs ord fanns ett verkligt levande intresse och att han skulle infria sin utfästelse.

Nu följde några år av arbete. Starks medhjälpare mätte hus efter hus, antecknade hyror, hyresgäster och lägenhetsytor. Självt knallade jag omkring med kamera och anteckningsbok och fick inblick i bostadsförhållanden, som jag inte trodde existerade i vårt välordnade samhälle. Utåt fick arbetet gälla som en rent kulturhistorisk inventering av den art, som Samfundet S:t Erik redan tidigare utfört. Men så småningom blev det saneringsplaner för flera kvarter mellan Slottsbacken och Tyska brunnplan. För ett av de största, det sedermera mångomskrivna kvarteret Cepheus, utarbetades dessutom fullständiga ombyggnadsritningar och ekonomiska kalkyler, i vilka den alltid optimistiske Stark genom knepiga finansieringsplaner sökte reducera de oundvikliga förlusterna till ett minimum. Både Curman och skattmästaren Gunnar Palme voro försiktiga generaler, som kritiskt gnuggade planer och kalkyler. Visserligen kunde Stark motivera sina beräkningar, och han var trots sin optimistiska läggning fast förankrad i realiteternas värld. Men hela arbetet var ännu oprövat, och det fanns många ovissa frågor, som inte ens den mest erfarne byggnadsfackman kunde svara på. Skulle det t. ex. vara möjligt att få hyggliga hyresgäster till en sanerad fastighet i Gamla stan? Det var något, som många absolut förnekade. Man skulle bara för dyra pengar skapa en ny slum, ansåg t. ex. dåvarande fastighetsdirektören Axel Dahlberg. Inga anständiga människor skulle vilja flytta in i gränderna. Enda sättet att pröva kalkylerna och eventuellt vederlägga tvivlarna, vore att S:t Erik självt toge hand om och byggde om ett gammalt hus. Tanken på en "provsanering" lockade framför allt Curman och Palme, men den var inte så lätt att realisera med Samfundet S:t Eriks relativt begränsade resurser. Då kom sommaren 1934 ett tillfälle, som också utnyttjades. En av fastigheterna i kv. Cepheus, som inrymde ett av stans många ruggiga ungarlshottell, var till salu för hyggligt pris. Hotellet var utdömt, och ägaren måste sälja snabbt. Alla veta, hur svårt det är att sammankalla en styrelse i juni månad. Medan sekreteraren jagade styrelsemedlemmar och revisorer, justerade Stark sina ritningar och gjorde upp entreprenadhandlingar. Alla detaljer kunde dock inte klaras, innan styrelsemedlemmarna skingrades igen.

indstug 14

När styrelsen på nytt samlades i slutet av september, hade skattmästaren själv ordnat köpet av fastigheten, som nu transporterades på samfundet. Dessutom var huset ombyggt och alla lägenheter uthyrda!

"Provsaneringen" blev en triumf för Starks kalkyler och visade också, att det fanns gott om hyggligt folk, som ville flytta till Gamla stan. Ombyggnaden var klar före 1 oktober 1934, och ungefär vid samma tid började i dagspressen åter en livlig diskussion om Staden mellan broarna, närmast föranledd av handelns tillbakagång, Mälarbåtarnas försvinnande och torghandelns inskränkning. Nikolaiföreningen uppvaktade myndigheterna med en begäran om utredning och hjälp. Nu kunde Samfundet S:t Erik lägga papperen på bordet: en sanering vore möjlig men skulle kosta pengar. Enbart kv. Cepheus' sanering skulle medföra en förlust på bortåt en halv miljon, och förlusterna skulle, som man förstår, bli mycket varierande för olika fastigheter. Borgarrådet Sandberg sammankallade först alla fastighetsägare i Gamla stan och sedan dem som ägde fastigheter i kv. Cepheus. De fingo till livs utredningens resultat, och sedan diskuterades möjligheterna av en sanering. Staden skulle enligt Sandberg söka kompensera förlusterna genom att lämna billiga lån. Därvid skulle dock ett visst samarbete mellan fastighetsägarna kvartersvis bli nödvändigt. Förslaget väckte inte någon större entusiasm, och man fick ett starkt intryck av att någon sanering knappast kunde påräknas genom de olika fastighetsägarna.

Underhandlingarna om sanering fortsattes med borgarrådet Sandberg och fastighetskontorets tjänstemän under år 1935. Så småningom kom man till det resultatet, att ett särskilt saneringsbolag borde bildas av Samfundet S:t Erik. Konsul Hjalmar Wicander inträdde nu som intresserad part, köpte två fastigheter i kv. Cepheus och garanterade aktieteckningen i det blivande bolaget, en garanti som dock ej behövde bli särskilt betungande. Visserligen sökte dåvarande fastighetsdirektören sätta en käpp i hjulet under borgarrådet Sandbergs semester sommaren 1935, men när borgarrådet återkom blev det fart på papperskvarnen, och i september voro bolagets stiftelseurkund och en skrivelse till stadsfullmäktige klara. Sigurd Curman blev Aktiebolaget Stadsholmens självskrivne ordförande, och den 19 november 1935 erhöll bolaget en halv miljon kronor av stadsfullmäktige i form av subventionslån för att täcka den beräknade förlusten.

Den första, besvärligaste och kanske viktigaste delen av saneringen var fullbordad; vi hade, för att citera Curman, kommit from sounds to things. Visserligen återstodo många vanskligheter, innan fastigheterna i kvarteret voro inköpta, det tekniskt svåra rivningsarbetet verkställt och moderniseringen av de gamla husen klar - strax innan byggnadsstojken börja-

de sommaren 1937! Före krigsutbrottet hann bolaget sanera ännu ett kvarter, Cygnus, med den av Erik Palmstedt byggda, konkava fasaden mot Tyska Brunnplan.

Stadsholmens saneringsverksamhet har kanske mer än något annat stoppat slumbildningen och har väl också i sin mån bidragit till att det blivit modernt att bo i Staden mellan broarna. Medan man ännu för tio år sedan kunde få höra att Gamla stan borde jämnas med marken och lämna plats för en helt ny bebyggelse, finns det nu folk, som lika energiskt hävdar, att varje sanering är av ondo och att Gamla stan bör bevaras intakt - ja, den har t.o.m. ansetts lika okränkbar i sitt nuvarande skick som Rembrandts nattvakt. Båda synpunkterna förefalla lika orimliga för den, som anser att Staden mellan broarna är ett oskattbart kultyrminne men som inte vill att sociala och hygieniska missförhållanden, snusk och elände skola få bestå i Stockholms gamla centrum. Att saneringen måste fortsätta, när tiderna åter bli normala, står klart för var och en, som känner ansvar inför framtiden.

Kanske har den här lilla redogörelsen för saneringsarbetets långa och ganska knaggliga startbana inte handlat tillräckligt mycket om Sigurd Gurman för att dess plats i denna hyllningsskrift skall vara motiverad. Men jag hoppas, att det ändock framgår, att han var den, som satte hjulet i rullning. Att hans intresse och medverkan varit en oskattbar tillgång och stimulans för företaget och för dem, som haft förmånen att arbeta med saken under hans ledning, är något som vi alla gärna vilja vittna om. Själv tror jag, att festföremålet inte misstycker, att det talats mera om saken än om mannen, i all synnerhet som hans gärning på detta speciella område ännu är långt ifrån avslutad.

Sigurd Gurman